

Amikor a társadalom, a közösségi élet nyelvőrző, nyelvfejlesztő tevékenységéről beszélünk, nem lehet csak a kinti kis közösségekre gondolni. Nem én vettem fel először, amerikai utam során hallottam több alkalommal is: mit jelent a nyelv és a magyar kultúra felfrissítése szempontjából egy-egy magyarországi utazás. Talán nem túlzok, ha azt mondom: egy hónap itthon felér ilyen szempontból a hétféi iskola egy esztendejével. Ezeknek az utazásoknak, látogatásoknak, az itthoni programoknak közös megszervezése a közeli jövőnek fontos feladata lesz.

A most vázolt gondolatokat, ennek a furcsa „nyelvművelés”-nek a koncepcióját, amelyben a nyelvtanítással együtt van a népdaléneklés, a tánctanulás, a cserkészjáborozás és az egyházi piknik is, üzenetként is hoztam konferenciánknak amerikai utamról, amelynek során sok jó, őszinte beszélgetésem, emlékezetes találkozásom volt kinti lelkes magyarok százaival. Most az itthoniak feleletét várják ők is, nyelvészekét, pedagógusokét, a magyar kultúra munkásaiét. Nem ünnepi nyilatkozatokat, szép szavakat, hanem tetteket, valódi segítséget.

Én azt hiszem, hogy közös összefogással valóban méltó módon tudjuk folytatni, amit ezen a konferencián elkezdünk. Úgy érzem, hogy tanácskozásaink sorozatával új fejezet nyílik meg a magyar nyelvűművelés történetében, de talán a külföldön élő magyarság és az anyaország viszonyában is.

Bárczi Géza

Az Anyanyelvi Konferencia záróülése

Sokakkal együtt úgy érzem, e most befejeződő konferencia fordulatot jelent a nyugaton élő magyarság és a szülőföld kapcsolatában. A fordulat szó nem túlzás. Valóban, az egyetemes magyarság életében fontos folyamat indult meg, új út nyílt, s ezen tettük meg az első elhatározó lépést. Habozó kísérletek után íme az anyaország kinyújtotta kezét külföldön élő fiai felé, hogy megkísérelje az egész világon szétszóródott magyarság összefogását. Vannak magyar és magyar között véleménykülönbségek, lényeges ellentétek, de mi nem azt keressük, ami elválaszt bennünket, hanem ami összeköt, s ezt a közös múlt, a közös anyanyelv biztosítja, mert ezek a kultúra legmélyebb gyökerei. Nagy örömmel ébredtünk rá itt arra, hogy a magyarság összetartozásának a tudata mennyire eleven. Mindenki, aki érzi ezt az összetartozást, akiben él a vágy, hogy ennek a sokszínű egységnek része legyen, aki tehát keresi az anyaország magyarságával való kulturális kapcsolatokat, az, akár a

kényszerítő szükség, akár a történelem vihara sodorta őt hazánk határain kívül, nem emigráns már, hanem magyar.

A magyarság egysége megteremtésének céljából meghúzódik egy önző, de nemesen önző mozzanat is. Azt reméljük: a világon szétszórt véreink ügyének fölkarolásával a magyar nyelv és művelődés is közelebb juthat ahhoz, hogy a magyarság erkölcsi és szellemi értékei elnyerjék az őket megillető megbecsülést.

Szembe kell néznünk egy kétellyel is: nem sziszifuszi munkára vállalkozunk-e, amikor magyarnak akarjuk megtartani annyi ország magyarját? A történelem kegyetlen példákat tár elénk. A honfoglalás előtt leszakadt magyar csoportok elolvadtak az idegen tengerben. Rákóczinak Franciaországban letelepedett kurucjai már régen franciák, és e példák szaporíthatók. De vannak biztató példák is: a bukovinai székelyek kétszáz éves elszigeteltségükben is megmaradtak magyarnak, sőt a még régebben kirajzott csángók is jelentékeny részben megőrizték nyelvüket. Két tényező biztosíthatja a magyarság fennmaradását idegen nyelvterületen; az egyik a tömeges együtt élés, ahol a mindennapi élet magyar környezetben zajlik; a másik a töretlen magyar öntudat. Az első nem tőlünk függ, számos tényező határozza meg; vagy megvan, vagy nincs meg, sőt esetleg elenyészően van, mert a meglévő magyar etnikum szétszóródik. A másik azonban részben rajtunk is múlik. Itt kell nekünk bekapcsolódnunk, ezt a magyar öntudatot kell felélesztőnünk, fenntartanunk, növelnünk, s ennek eszközei: a nyelv, az irodalom, a művészetek, zene, ének, tánc, színháztudás s a magyar történelmi tudat ápolása.

Ennek fölismerése és átérzése irányította gondolatunkat, mely e konferencia megszervezésére vezetett. S a konferencia, úgy érezzük, eredményes is volt, elérte reálisan remélhető célját: megindított egy folyamatot. Történtek az elképzelésben, a szervezésben apróbb hibák. Kár, hogy nem minden ország magyarsága volt itt képviselve. A program túlságosan zsúfolt volt, s ez a résztvevők megoszlására vezetett. E hibák jószándékból fakadtak, a mindent egyszerre felölelni akarásnak tulajdoníthatók, és a jövőre okulásul szolgálnak.

Első lépés volt e konferencia, tehát újabb lépéseknek kell következniük. Azért e számvetés most nem elégszónak, hanem továbbtekintés, igaz, a konferencia több ponton megpróbált máris segítséget nyújtani előadásokban és gyakorlatokban a nyelvtan, a kiejtés, a helyesírás, az irodalom, az ének, a tánc, a színi előadások, a klubvezetés, a kirándulások, a játékok stb. problematikájával. Ám ezek is inkább kérdésfeltevések, megbeszélés-indítók voltak. Nem tudom, vendégeink számára hasznosaknak bizonyultak-e, mi rengeteget tanultunk belőlük. Így pontosabban megismertük a helyzetet, melyről hézagos és olykor téves nézeteink voltak, megismerhettük az

igényeket, mérlegelhettük az igények kielégítésére vezető módokat, fölmérhettük a lehetőségeket és a nehézségeket. Ezekből kerekedett ki a tervek, a teendők bokra, s ezeket kell itt röviden összefoglalnom.

Fontos a konferencia továbbélésének elhatározása. Sok oldalról felmerült az a gondolat, hogy alakítsuk meg a magyar nyelv barátainak körét. E hosszú életre szánt kör ügyét elsietni azonban nem szabad, külföldi barátaink is így gondolják. Ideiglenesen a Védnökség kezében marad az ügy letéve, a Védnökség segítségére azonban a konferencia megalakította az Előkészítő Bizottságot. Ez dolgoz ki javaslatokat, s e javaslatokról a Védnökség dönt. Itt is, mint mindenütt, fontos az együtt működés, mind erkölcsi, mind gyakorlati szemponthól.

A részletek megvalósításához természetesen hivatalos közegekkel való hosszú tárgyalásokra van szükség. Sok kérdés megoldása a helyi viszonyoktól függ; mint például attól, van-e államközi kulturális egyezmény vagy nincs; milyen a magyar diplomáciai képviselő szintje; stb. Ezek a feladatok egymásba átszüremlenek, nem lehet őket szétválasztani. Az első és a legfontosabb javaslatok azok, amelyek a magyar nyelv ébrentartásának kérdésével foglalkoznak, a harmadik-negyedik generációnál pedig a nyelv elsajátításának a kérdésével. Azt lehet mondani, hogy a cselekvés minden egyes pontja ide vagy ide is torkollik: a magyar nyelvhez. A nyelvoktatási segédeszközök megteremtése nagyon fontos kérdés, az óvodai énekeskönyvtől a nyelvtankönyvig; szövegeknyvek, filmek, hanglemezek, magnószalagok mind, együttesen szolgálják az oktatást. Sok mindenre azonban itt is vendégeink hívták fel a figyelmet. Nem lehet általános sorozatokat alkotni, tekintetbe kell venni a szövegek, filmek kiválogatásában stb. a helyi adottságokat is. Ezeknek a segédanyagoknak az elkészítésére gondosan összeválogatott szerkesztői gárdát kell megszervezni. A külföldiek tanácsai, szigorú bírálati feltétlenül szükségesek. Elhangzott egy javaslat, hogy a tankönyveket kinyomtatás előtt küldjük ki kéziratban kipróbálásra. A javaslat jó, de a könyvek megjelenését nagyon késleltetné ez az eljárás. Az a gondolat is felmerült, hogy magyar szakértő menjen ki különféle országokba. Ez egyelőre nehezen oldható meg. Nagyon fontos volt a tankönyvek kritikája, ebből mi sokat tanultunk, s ezeket a kritikai megjegyzéseket az ezután készítendő tankönyveknél figyelembe fogjuk venni. Megszívlelendő az a megállapítás, hogy tankönyveink komor hangulatúak. Ez a hiba valóban fennáll. Például egy angol olvasókönyvből a könyv szerkesztője kihagyatta a humoros jeleneteket, mert a tankönyv méltóságán alulinak tartotta őket. Ez ellen küzdeni kell. Hasznos figyelmeztetés volt az is, hogy a kezdő fokú tankönyvben nem a magyar falu életéből kell kiindulni. Fölmerült olyan kívánság is, hogy a tárgyas igeragozás, meg az igezőtők kérdésében egyszerű szabályokat alkossunk. Ámde, ha a nyelv törvényei bonyolultak, nem lehet

őket egyszerű szabályokba szorítani, azonfelül kivételek is vannak. Tudjuk például, hogy a mutató névmási tárgy (*azt*) tárgyas igeragozást kíván. Mégis íme egy példa: Azt mondja az egyik néző a másiknak a futballmeccsen „X tud gólt lőni!” Mire a válasz: „Azt *tud*”. Vagyis közismert szabály az alany és az állítmány számbeli egyeztetése; s ezt olvassuk: „*legyetek süket a szírenzenére...*” A szabályok maguk is bonyolultak, a kivételek is számosak. Ilyesmik kétségtelenül nehézségeket okoznak a magyar nyelv tanításában, de tudomásul kell őket venni; a nyelvet nem a nyelvészek csinálják. Az oktatással függ össze magasabb szinten a lektorátusok létesítésének a problémája. Meggondoljuk és megtárgyaljuk.

Szó esett arról, hogy öt ösztöndíjast kell küldeni a debreceni nyári egyetemre. Azt hiszem talán jobb lenne szétszórni őket az országban. Egyszer a debreceni nyári egyetemen amerikai magyarok vettek részt. Egymás között azonban nem magyarul, hanem angolul beszéltek. Fültanúja voltam egyszer, amint egy bolt előtt állva, ahol szűröket akartak vásárolni, angolul megtárgyalták a dolgot, utána pedig kifogástalan magyarsággal fordultak az eladóhoz. Ha együtt vannak, ismeretsegeket is nehezebben kötnek, s kevesebbet beszélnek magyarul.

Igen fontos a nyaraltatás, táboroztatás kérdése. Itt figyelemmel kell lenni arra, hogy nem egy országból kerülnek majd oda gyerekek, fiatalok. Ez rendkívül fontos mozzanat. Itt is kaptunk útbaigazításokat.

A második-harmadik nemzedék számára, akik rokonlátogatóba jönnek Magyarországra, harcoljuk ki, hogy anyagi könnyebbéget élvezhessenek. Tudok valakiről, akinek két gyereke van, Olaszországban él, volna, aki vendégül lássa a fiatalokat, de nekik nincs pénzük arra, hogy a naponta kötelező dollárösszeget megfizessék.

Fontos megállapítás volt, hogy keresni kell azokat az intézményeket, amelyeknek nagy a hatósugaruk. Eleven példa Szabó Szilárd, aki színes magyarsággal beszél, s ezt a cserkészletnek köszönheti. Az egyetemisták szövetségével is kapcsolatot kell létesíteni. Szó esett énekről, táncról, ezek hathatósan, a szervezett nyelvtanításnál jóval hatásosabban szolgálják a magyar nyelv elsajátítását. Felmerült sok más kérdés; ezeket itt nem lehet mind részletezni. Az alsóbb iskolák számára a dalokat, kottákat laponként kell kiadni, ezek sokkal jobban használhatók.

A problémák másik csoportja (mely különben az előbbivel összefügg) a külföldi magyarság szellemi igényének az ellátása, a könyvterjesztés kérdései. Ezt a feladatot, úgy látszik, a Kultúra nem tudja kielégítően megoldani. A kérelmek ezzel kapcsolatban, véleményem szerint, teljesíthetőek. Ha a külföldi sajtó magyar folyóiratot kér, e kérésnek eleget teszünk. Ha a külföldi magyar szervezetek magyar könyveket akarnak beszerezni, nem a

könyvterjesztésen keresztül kell majd megkapniuk. A Védnökség lássa el ezt a feladatot, ez nagy segítséget jelentene.

A másik igényt, hogy a külföldi szervezetek, oktatási intézmények a magyar könyveket árendeménnyel szerezhessék be, támogatni fogjuk. A magyar könyv külföldi terjesztésével kapcsolatban meg kell próbálni, hogy időről időre magyar kiállítást szervezzenek, Hasonlóképpen igen hathatós eszköz volna a magyar iparművészet hasznosítása ezekben a szervezetekben: a magyar hímzés, csipke, kerámia világviszonylatban versenyképes. A helyi szervek ezt segítség nélkül valószínűleg nem tudják megoldani. Mi tehát igyekeznünk fogunk megadni a segítséget.

A magyar dal fontosságát itt is sokan kiemelték vendégeink közül, saját tapasztalataikra hivatkozva. A népi táncoknak is igen nagy a fontosságuk. Magyar táncokat tanító tanárt esetleg kiküldhetünk. De jobb volna, ha külföldről jönne valaki hozzánk táncot tanulni, majd tanítaná új hazájában.

Az eddig tárgyalt kérdések az egész külföldi magyarságot szinte közvetlenül, vagy igen kicsiny áttétellel érintik. Vannak köztük elsősegély jellegű feladatok, de a többi is sürgős. Hallottuk, hogy azért is sürgős, mert ma még van érdeklődés a magyarság iránt, az viszont más kérdés, hogy meddig lesz. Ez a gondolat kell, hogy serkentsen, sürgessen minket. Ezek az általános, az egész magyarságot érdeklő kérdések.

Nagyobb szervezethez kívánnak a magas kultúrához tartozó feladatok. Ilyen volna a közös könyvkiadás megszervezése. Ez hosszabb előkészületet kíván. De minél hosszabb az előkészület várható ideje, annál hamarabb hozzá kell fognunk. Konkrét közös tudományos téma: a külföldön élő magyarság történetének feltárása. Ezen a téren sok minden történt már. A források kiaknázása belátható időn belül megvalósítható.

Sok mindenféle egyéb munkalehetőség van: az amerikai magyar nyelvjárásoknak az összegyűjtésére is kell gondolnunk. Az, hogy innen menjen ki valaki, sok pénzbe kerülne. De van kitűnően képzett magyar szakember ott, Keresztes Kálmán a Magyar Nyelvjárások Atlaszának munkatársa, őt kell igénybe venni. A gyakorisági szótár kérdése nyelvoktatási szempontból fontos. Bár több ilyen mű áll rendelkezésünkre, ezek ma nem kielégítőek. Sajnos, ennek a munkának az elvégzésére annyira nincs emberünk, hogy nem tudunk kötelező ígéretet tenni. Evidenciában tartjuk, márcsak azért is, mert a külföldi magyarság igénye sürgetően hat ránk. Sinor professzor segítséget ajánlott fel, a komputer felhasználása segítene a dolgon. Ezt beleszámítjuk a lehetőségekbe.

A tudományos együttműködés formájára felvetődött egy hungarisztikai társaság létesítésének gondolata. Akár e társaság kebelében, akár azon kívül közös problémáink megoldása csak operatív munkaközösségek formájában kecsegtet eredménnyel. Ilyen operatív keretek megalakulásáig a Védnökség

reagál a kérdésekre a társaság helyett, és segíti a könyvészet, dokumentáció stb. közös összeállításában a kutatást. Több, mint tett, bár nincs a megvalósítás stádiumában a folyóirat problémája. Ezzel foglalkoztunk mi is. Ez esetleg eleinte félevenként, majd havonként jelenhetnek meg. A megbeszélések továbbra is folynak. A felső kulturális háttér kiépítése nem másrendű feladat. Ez jelentené az igazi vérkeringést a külföldi és magyarországi magyarság között, hogy a gondolatok áramoljanak egymás felé, kicserélődjenek és táplálékul szolgáljanak a külföldi magyarság szélesebb rétegei számára is.

Röviden igyekeztem összefoglalni az eredményeket vagy inkább a terveket. A program nagyon bőséges. Talán maximalista! De nem szabad elfelednünk, hogy hosszú időre kell kitekintetünk, céljaink kitűzésében is messze kell gondolnunk. Terveinket nem lehet mind azonnal megvalósítani. A törekvés is megindulás azon az úton, amelynek egyes szakaszát megjárni egyenként is eredményt jelent. A feladatok egy része hosszú tárgyalásokat igényel. Ez egyelőre szintén a konferencia Védnökségének feladatai közé tartozik.

E munka hadjárat, és Montecuccoli óta tudjuk, hogy a hadviseléshez három dologra van szükség: pénzre, pénzre, pénzre. Rendkívül életrevaló javaslat hangzott el egy alapítvány összehozására, amely a program megvalósításának egész jelentékeny kiadásait fedezné. Kitűnő ötlet, amelynek azonban sok fontos részletét kell még tisztázni. Honnan kerüljön elő e tekintélyes összeg? Ki rendelkezék vele? Kinek tartozzanak felelősséggel? Stb. Stb. Ezeknek a tisztázására a konferencia keretében nincs lehetőség. Azt hiszem azonban, hogy ezt a fontos és szükséges kérdést feltétlenül napirenden kell tartanunk, és lépéseket kell tenni a megvalósításra is.

Ezzel én körülbelül be is fejeztem volna összefoglalásomat. Még egy kérdés hátra van, amely közelről érdeklí a konferencia résztvevőit, amiről Lőrincze Lajos beszél majd.

Lőrincze Lajos

Bárczi professzor úr beszámolt azokról az eszmékről, amelyek a konferenciát irányították, elmondta a terveket, kívánságokat, álmokat, amelyeknek megvalósítását a jövőtől várjuk. Ezek a tervek valóban maximalisták. De talán szükségszerűen azok. Amikor első nyelvészeti ötées tervünket készítettük, mint titkár, én küldtem szét hozzászólásra az addig begyűlt „kivánságlistát”. Egyik kiváló professzorunk ezt válaszolta: „Nagyon szép, csak hogy ezt inkább a nyelvtudomány százéves tervének kellene nevezni.” Igaza volt, nagyon elszámítottuk magunkat. De ez a romantikus, erőnk, lehetőségeinket túlbecsülő ötées terv olyan fellendülést adott, olyan eredményeket hozott a magyar nyelvtudományban, amilyent eddig egyetlen

korszak sem tudott felmutatni. Ezért nem félek én attól, ha terveinkbe egy kis álmódosítás is vegyül.

Most azonban nekem mégis az a feladat, hogy a földön maradván, nagyon szerényen számba vegyem, mi az, amit terveinkből a közeljövőben meg tudunk valósítani.

1. Először is összegeznünk kell valamilyen módon a mostani konferencia eredményeit. Két héten belül meg kell alakítanunk egy szerkesztő bizottságot, amely először összeállít a konferencia előadásairól, vitáiról és egyéb eseményeiről egy tájékoztató feljegyzést, s szétküldi a konferencia résztvevőinek, más érdeklődőknek, magyar iskoláknak. Ennek a határideje október 1. lehetne. A következő lépés a konferencia teljes anyagának kiadása. Ez is a kijelölendő szerkesztő bizottság feladata. Ez a teljes anyag azonban ebben az évben aligha jelenhet már meg.

2. Sok gondolat, ötlet merült fel a konferencián a külföldi magyar nyelvoktatás segítésére. Mi az, amit ezekből nagyon sürgősen meg is kell valósítanunk?

a) Gyors támogatásként össze kell állítanunk az iskolák részére egy könyvcsomagot a már kéznél levő nyelvi, irodalmi tankönyvekből.

b) Ugyancsak össze kell állítani egy kis mutatványt a népdal, népi táncok, játékok tanításához.

Ezeket a kiadványokat — inkább többet, mint kevesebbet — elküldjük több iskolának, s az iskolák vezetői majd megírják egyrészt azt, melyikre volna szükségük több példányban, másrészt, hogy a számukra készítendő tankönyvekben mit lehet ezekből felhasználni.

c) Összeállítunk egy jegyzéket a könyvcsomagban nem szereplő, de esetleg megrendelhető tankönyvekről, valamint a jelenleg is kapható iskolai, ismeretterjesztő filmekről. A fentiekért Maróti Gyula a felelős.

3. Több alkalommal felmerült a diáklevelezés kérdése. Ez is jó lehetősége volna a nyelvgyakorlásnak. Mint bizottság vagy védnökség, nem vállalhatjuk, hogy a központja legyünk egy ilyen levelezésnek. De vállaljuk, hogy néhány iskolát felkérünk, indítson el ilyen levelezést. A tanárok címét közöljük a külföldi tagokkal.

4. A diáktáborozás és nyaraltatás kérdése is igen jelentős ügy. A bizottság adjon erről október 1-jéig jelentést: mit lehet csinálni, tervezni ebben az évben? Ezt ki fogjuk küldeni a konferencia tagjainak, közzétesszük a Magyar Hírekben és az újságokban. A jövő nyárig ezt a kérdést meg kell oldani. Nagy érdeklődés nyilvánul meg ez iránt, Debrecenben több ajánlatot kaptunk már családok részéről, mind a két oldalról, hogy szívesen vállalnának vendéget.

5. Az ösztöndíjak kérdése. Ezt a kérdést Bárczi professzor úr ismertette, tehát nem részletezem. Az a feladat számunkra, hogy a bizottság november 1-jéig kidolgozza a feltételeket. Mit kap az ösztöndíjas, mit végez itt. Ügy

gondolom, az ösztöndíjakra pályázatot kell kiírni. A körlevélben, amelyet időnként küldünk, ezt pontosan közöljük.

6. Ehhez kapcsolódik, hogy Ausztráliába kérnek olyan fiatal embert, aki járatos a néptáncitanításban, népművészetben stb. Aki tehát át tudja adni a tapasztalatait. Ez az ösztöndíjak viszonzása lenne. Külföldről is jöhetnek népművelők, hogy tapasztalatot szerezzenek. Erre persze mi nem dolgozhatunk ki tervet.

7. A következő kérdéskör már messzebb mutat: az iskolák kívánságait rendszeresen, módszeresen, alaposan meg kell vizsgálni. Jó segítséget akarunk adni. Felelősséggel csak akkor tudunk megbízást adni a tankönyvek írására, ha tudjuk, mik az igények. Az a véleményünk, meg kell szervezni, hogy két pedagógus utazzék egy-egy évre ösztöndíjjal az Egyesült Államokba, tanulmányozzák az iskolákat, a különféle iskolatípusokat, hogy világosan meg tudják határozni, fel tudják vázolni, milyen jellegű tankönyvek kellenének oda. Esetleg a könyv megírására is javaslatot tesznek, illetőleg maguk vállalkoznak rá.

Miután az iskolai nyelvoktatás nemcsak az anyanyelvi oktatáson keresztül történik, a közösségi életforma tanulmányozásához ugyancsak ki kell küldeni valakit a Népművelési Intézetből, hogy tanulmányozza az ottani énekkarok életét, táncegyüttesek, színpadi együttesek programjait.

8. A könyvterjesztésről Bárczi professzor úr eleget mondott. De a bizottság dolgozzon ki egy tervet, azaz készítse el azoknak a pedagógiai műveknek a jegyzékét, amelyekre vonatkozóan az lesz a kérésünk, hogy vonják ki őket a könyvkereskedelem szokványos normái alól, hogy lényegesen olcsóbban jussanak hozzá a kinti iskolák, tanárok, mint egyéb könyvekhez.

9. A következő kérdés annak az előkészítése, amelyre bizottságunk alakult, s amelyről mint szükséges keretről, intézményről többször beszéltünk a konferencia folyamán: egy nyelvművelő társaság, baráti kör megszervezése. Erről egyelőre semmit sem tudok mondani, csak kérem a konferencia résztvevőit, járuljanak hozzá ötleteikkel, tanácsaikkal ennek a kérdésnek sikeres megoldásához is.

A következő konferenciáig, illetőleg bizottsági összejövetelig levelezés útján tartjuk a kapcsolatot. Kívánatos lenne, ha 2-3 évenként tarthatnánk ilyen anyanyelvi konferenciát, hogy munkánk folyamatos legyen, eredményeinket számba vegyük, s a következő feladatokat magunk elé tűzzük.